FILE DIN ISTORIA DOCTRINEI CIVILISTICE MOLDOVENEȘTI (1959 – 1989)

PAGES OF HISTORY OF THE MOLDAVIAN CIVILISTIC DOCTRINE (1959 – 1989)

Artur TARLAPAN, doctorand, lector univ.,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: The 60th anniversary of the Faculty of Law of the State University of Moldova represents a great opportunity to browse through the history sheets of the doctrine of civil law from the origins of law teaching in Moldova. The analysis of the doctrine of the years 1950-1980 allows us to make a conventional systematization of the research directions specific to this period, namely: the problems of codifying the civil legislation, commenting on the Civil Code of 1964 and researching of different institutions of civil law. Despite the fact that this doctrine belongs to a different socio-economic structure, the works of the theorists of that time can serve as sources of inspiration and guide for contemporary research.

Cuvinte-cheie*: cod civil, codificare, sistemul dreptului civil, capacitate civilă, reprezentare, obiectele raportului juridic civil, contracte economice, moștenire.*

§1. Aspecte introductive

Aniversarea a 60 de ani de la infiinţarea Facultăţii de Drept a Universităţii de Stat din Moldova reprezintă un prilej frumos de a răsfoi filele istoriei doctrinei civilistice de la originile învăţământului juridic moldovenesc.

Infiinţarea Facultăţii de Drept a Universităţii de Stat din Moldova a avut loc în perioada în care se desfăşurau la modul activ lucrările de codificare a legislaţiei civile şi deja era elaborat primul proiect al Codului civil al RSSM. După câţiva ani, în care a continuat sistematizarea materiei şi definitivarea codificării, a fost adoptat Codul civil din 26 decembrie 1964, care a intrat în vigoare la 01 iulie 1965. Aceasta a fost motivul pentru care, în primul deceniu de la fondarea Facultăţii, atenţia specialiştilor în materia dreptului civil a fost îndreptată primordial spre abordarea problematicii codificării legislaţiei civile. Acestor abordări le-a urmat activitatea de comentare a Codului civil, precum şi cea de cercetare monografică a diferitor instituţii ale dreptului civil pentru necesităţi teoretice şi practice.

Cele expuse ne îndreptăţesc de a diviza în mod convenţional preocupările ştiinţifice ale doctrinarilor din perioada socialistă în trei compartimente:

- abordarea problematicii codificării legislaţiei civile.
- comentarea Codului civil al RSSM.
- cercetarea monografică a diverselor instituţii ale dreptului civil.

§2. Problematica codificării legislației civile

Codificarea legislației civile, inițial, a făcut obiect al unor studii publicate în periodicele de specialitate, cum ar fi Ученные записки Кишиневского Государственного Университета [1, p.42-60; 2, p.89-99; 3, p.57-69], urmate de lucrări ample dedicate fie Codului civil al RSSM din 1964, fie codificării legislației civile per general [4; 5; 6]. Cele mai importante lucrări în materie aparțin autorului Davîdov V.I., care a publicat în 1968 o lucrare de sinteză asupra Codului civil proaspăt adoptat [4], iar în 1973 – o monografie cu privire la problemele codificării legislației civile [6].

Prima dintre ele – Основные положения и особенности Гражданского кодекса Молдавии – se remarcă prin faptul că autorul acesteia nu se limitează doar la o expunere rezumativă a principalelor prevederi ale Codului civil, ci abordează unele din ele dintr-o perspectivă critică [4, p.77-78, 81-82]. Mai mult decât atât, lucrarea are și un caracter comparativist, normele Codului civil al RSSM fiind contrapuse cu norme analoage din codurile civile ale altor republici unionale [4, p.158-159, 189-190]. Paradoxal este faptul că, în pofida impresiei generale că toate codurile civile ale republicilor unionale erau aproape identice, autorul reușește să identifice un șir de particularități ale Codului civil al RSSM, care vorbesc de un nivel de calitate a reglementărilor mai înalt în comparație cu cele ale altor republici unionale.

Cu titlu exemplificativ putem menționa obsevațiile autorului cu privire la capacitatea de exercițiu redusă a persoanelor de la 7 la 15 ani și de la 15 la 18 ani, care în conformitate cu art. 13 și 14 din Cod erau în drept să încheie acte curente de mică valoare. În acest context autorul remarcă faptul că reglementarea conținută în Codul civil al RSSM este mai permisivă în comparație cu reglementările altor coduri unionale, care permiteau persoanelor cu capacitate de execițiu redusă să încheie acte curente de mică valoare *ce se execută la momentul încheierii*, la care unele coduri adăugau condiția *corespunderii actului cu vârsta minorului* [4, p. 29]. În acest sens, autorul le reproșează, pe de o parte, redacția prea restrictivă, care exclude posibilitatea încheierii unui șir de acte de mică valoare dar importante în viața minorului, pe de altă parte, deficiențele ce se pot ivi în practică la aprecierea corespunderii actului cu vârsta minorului.

Menționăm că o parte din critică este valabilă și pentru actualul Cod civil al Republicii Moldova, care permite minorilor să încheie doar acte juridice de mică valoare ce se execută la momentul încheierii lor (art. 27 și 28 din Codul civil).

Un alt exemplu de concept promovat de autorul citat, valabil și pentru zilele noastre, este cel referitor la felurile reprezentării în actele juridice civile [4, p. 40]. Este aproape unanim acceptată clasificarea reprezentării în convențională și legală, uneori cu precizarea că reprezentarea judiciară este o varietate a celei legale. Davîdov V.I., la rândul său, propune separarea reprezentării administrative,

bazate pe un act al autorității publice, în calitate de categorie distinctă. Într-adevăr, și acum desemnarea tutorelui sau a curatorului se face prin act administrativ, emis de autoritatea tutelară (art. 53 din Codul civil).

Cea de a doua lucrare a aceluiași autor – Проблемы кодификации гражданского законодательства – conține un șir de considerații prețioase cu privire la beneficiile sistemului bazat pe pandecte [6, p.7-8], influența legilor economice asupra reglementării relațiilor civile [6, p.10], principiul unității reglementării juridico-civile și cel al diferențierii normelor juridice civile [6, p.14], principiul reglementării exhaustive a tuturor instituțiilor ramurii de drept [6, p.16], și altele, deosebit de importante pentru procesul de codificare a legislației civile, inclusiv în Republica Moldova, unde lucrările de modernizare a Codului civil din 2002 abia au fost finalizate.

Și aici autorul dă dovadă de spirit critic, reproșând Codului civil al RSSM unele deficiențe, care cu același succes pot fi opuse și actualului Cod civil al Republicii Moldova. Un exemplu relevant ar fi invocarea lipsei în Partea Generală a Codului civil a unei norme generale cu privire la obiectele raportului juridic civil [6, p.16-17]. În continuarea acestei idei putem supune criticii includerea în Cartea a II-a „Drepturile reale" a actualului Cod civil al Republicii Moldova a normei cu privire la obiectele de proprietate intelectuală, fapt care nu corespunde naturii lor juridice. Prin esență, nici obiectele de proprietate intelectuală, nici drepturile asupra lor nu pot fi asociate cu drepturile reale tradiționale.

§3. Comentarea Codului civil din 1964

După etapa de analiză a procesului de codificare a legislației civile a urmat comentarea Codului civil al RSSM.

Primul comentariu al Codului civil a fost publicat în 1971 [7]. Acest comentariu reprezintă un efort comun al doctrinarilor autohtoni susținuți de civiliști renumiți ai epocii din RSFSR. La elaborarea comentariului au contribuit corifei ai civilisticii sovietice, cum ar fi Ioffe O.S. și Makovskii A.L. Acest comentariu se caracterizează printr-o expunere comprimată a explicațiilor pe fiecare articol, preponderent pentru necesități practice.

Un al doilea comentariu a apărut în anul 1987 [8]. Acesta reprezintă o variantă revizuită a comentariului din 1971, însă cu o vădită tendință spre teoretizare. Nu întâmplător aceste comentariu este numit științifico-practic. Pe paginile acestuia deja se găsesc nu doar considerente de ordin practic, dar și unele noțiuni teoretice și expuneri ample cu privire la natura juridică a diferitor raporturi civile [8, p.26 și urm.].

În pofida faptului că legislația civilă de-a lungul anilor a suferit modificări substanțiale, iar Codul civil modernizat al Republicii Moldova îl depășește pe cel din 1964 nu doar din punct de vedere cantitativ, dar și din punct de vedere calitativ, conceptual și al tehnicii juridice, comentariile Codului civil al RSSM

din 1971 și 1987 pot servi nu doar ca material istoric comparativ, dar ca și călăuză pentru înțelegerea unor concepte juridice fundamentale și a diferitor instituții juridice civile. Totodată, comentariile în cauză se caracterizează prin economie a limbajului, ce de multe ori lipsește în cercetările contemporane. Asta e ceea ce noi numim – „a spune multe cu cuvinte puține".

§4. Cercetarea monografică a instituțiilor dreptului civil

Pe lângă comentarea Codului civil din 1964, doctrina s-a preocupat intens de cercetarea monografică a diferitor instituții de drept civil. De o atenție deosebită s-a bucurat instituția contractelor economice, căreia i-a fost dedicat un șir de monografii, ce aveau ca obiect fie teoria generală a contractelor economice, fie diferitele contracte economice speciale.

În șirul monografiilor avute în vedere putem evidenția Законодательство о хозяйственных договорах, ce aparține aceluiași Davîdov V.I. [9]. Aceasta reprezintă, din câte cunoaștem, prima încercare de sistematizare a unei teorii generale a contractelor economice în literatura autohtonă. Ceea ce poate fi remarcat în conținutul acestei lucrări este compartimentul dedicat răspunderii patrimoniale pentru încălcarea contractelor economice [9, p.102-134]. Per general, doctrina civilistică sovietică, fiind primordial preocupată de problemele disciplinei contractuale și a răspunderii civile contractuale, a abordat profund și minuțios aspectele legate de încheierea și executarea contractelor economice, de răspunderea juridică civilă și temeiurile acesteia. O atenție deosebită a fost acordată teoriei prejudiciilor patrimoniale și a mijloacelor de garantare a executării obligațiilor, în special clauzei penale. Rezultatele obținute de doctrină în acest domeniu își păstrează actualitatea și, până în zilele noastre, se regăsesc printre normele legislației civile. Monografia avută în vedere se înscrie în șirul cercetărilor teoretice prin care s-au sintetizat principalele realizări ale doctrinei în materia contractelor economice, în general, și a răspunderii civile contractuale, în special.

Cercetările lui Davîdov V.I. în materia contractelor economice a continuat cu analiza diverselor contracte speciale, în special a varietăților de contracte de furnizare a mărfurilor și a energiei [10], precum și a celui de antrepriză în construcții [11].

Preocupările doctrinarilor autohtoni s-au axat și pe materia contractului de transport [12], precum și pe cea a închirierii de locuințe din fondul de stat [13].

O mențiune specială merită monografia lui Nichitiuk P.S. cu privire la dreptul succesoral și procedura succesorală [14]. Până în prezent lucrarea dată servește sursă de inspirație pentru teoreticieni și este citată în lucrările de specialitate.

Ceea ce ne-a atras nouă atenția în mod special sunt considerațiile autorului cu privire la principiile dreptului succesoral, în special principiul universalității transmisiunii succesorale.

Autorul consideră că principiul universalității transmisiunii nu este unul interent materiei dreptului succesoral [14, p.15 și urm.]. El argumentează și explică situații de transmisiune succesorală cu titlu particular, în care persoana ce dobândește anumite bunuri din masa sccesorală se consideră moștenitor al defunctului. În special, asfel de situații aveau loc în caz de succesiune testamentară.

Cele expuse se corelează perfect cu practica notarială de până la modernizarea Codului civil al Republicii Moldova, conform căreia prin testament testatorul putea testa anumite bunuri în favoarea unei persoane, însă această dispoziție testamentară nu avea natura unui legat, ci a unei instituiri de moștenitor. Astfel, avea loc o transmisiune succesorală cu titlu particular, în urma căreia persoana desemnată în testament dobândea calitatea de moștenitor al testatorului.

Astfel, considerațiile autorului lucrării citate mai sus prezintă actualitate în contextul modificărilor legislative ce au avut loc în țara noastră odată cu modernizarea Codului civil din 2002, în urma cărora materia succesiunii a suferit o revizuire substanțială. În special, noua viziune a legiuitorului promovează consecvent principiul universalității transmisiunii succesorale, nefiind admisibilă deja succesiunea cu titlu particular, așa cum aceasta a fost relatată mai sus. Aceste modificări legislative au stârnit discuții intense în rândul specialiștilor, mai cu seamă în rândul notarilor.

O atenție cu totul deosebită merită lucrarea prof. Volcinschi V., dedicată drepturilor subiective nepatrimoniale. Lucrarea reprezintă teza pentru obținerea titlului de doctor în drept, susținută la Moscova în 1973, intitulată – Неимущественные права хозяйственных организаций [15].

Lucrarea nominalizată se axează pe trei drepturi nepatrimoniale, și anume dreptul la denumirea de firmă, dreptul la marcă și dreptul la respectarea reputației profesionale. În virtutea condițiilor social-economice existente la cel moment, drepturile subiective în cauză erau înzestrate cu natură nepatrimonială.

Cercetarea efectuată de autor se bazează pe două repere metodologice fundamentale, care, dincolo de considerente de ordin ideologic, sunt indispensabile oricărei cercetăti în domeniul dreptului [15, p.5]. Și anume:

- raporturile juridice nu pot fi înțelese din sine însuși sau din, așa-numitul, spirit al poporului sau a societății, ci se fundamentează pe relațiile economice existente în societate. Se pune, astfel, în evidență caracterul originar al relațiilor social-economice și caracterul derivat din acestea a normelor juridice.
- o cerceare în domeniul științelor sociale trebuie să țină cont de legăturile istorice existente. Un fenomen juridic trebuie cercetat din punct de vedere a originilor sale, a etapelor principale ale evoluției, ajungându-se, în așa fel, la starea actuală a fenomenului în cauză.

În contextul analizei dreptului subiectiv la denumirea de firmă autorul expune considerații prețioase cu privire la natura juridică a drepturilor subiective civile per general [15, p.11-12]. Astfel, prof. Volcinschi polemizează cu renumitul civilist sovietic Ioffe O.S., care considera că dreptul subiectiv la denumirea de firmă este un drept subiectiv administrativ, în virtutea faptului că denumirea de firmă se conferă și se modifică conform normelor dreptului administrativ. Nefiind de acord cu această afirmație, prof. Volcinschi pe drept cuvânt consideră că natura juridică a unui drept subiectiv nu trebuie apreciată prin raportare la actul care stă la baza nașterii acestuia drept, ci reieșind din conținutul dreptului subiectiv avut în vedere, conținutul raportului juridic în care se realizează dreptul subiectiv, modalitățile de exercitare și apărare a acestuia.

Polemizând și cu alți savanți cu privire la natura juridică a denumirii de firmă, autorul pornește de la clasificarea drepturilor nepatrimoniale în drepturi nepatrimoniale conexe cu cele patrimoniale și drepturi nepatrimoniale neconexe cu cele patrimoniale, și propune o sublasificare a celor conexe în:

- drepturi nepatrimoniale legate direct cu cele patrimoniale.
- drepturi nepatrimoniale legate indirect cu cele nepatrimoniale.

Chiar dacă subclasificarea menționată nu se regăsește pe paginile altor lucrări de specialitate, considerentele expuse de autor merită a fi reținute. Ele prezintă valoare din punct de vedere a înțelegerii fenomenului cercetat și pătrunderii în esența tuturor aspectelor acestuia, cu ocazia unor abordări teoretice.

În concluzie, putem menționa că doctrina civilistică moldovenească a anilor 1950-1980 dispune de un potențial teoretic, care nu este pe deplin valorificat de generațiile ce-i urmează. Lucrările teoreticienilor din această perioadă încă ne pot servi drept surse de inspirație și model de cercetare științifică, caracterizate prin fundamentare metodologică, precizie a conceptelor, economie a limbajului și logică solidă în argumentare.

Referințe bibliografice:

1. Амерханов Г.С. Некоторые вопросы разработки проекта ГК союзной республики. În: Кишиневский Государственный Университет, Ученные записки, том 58. Кишинев, 1961.
2. Давыдов В.И. К вопросу о кодификации гражданского законодательства Молдавской ССР. În: Кишиневский Государственный Университет, Ученные записки, том 67. Кишинев, 1964.
3. Шварц Х.И., Давыдов В.И. К истории кодификации гражданского законодательства Молдавской ССР. În: Кишиневский Государственный Университет, Ученные записки, том 79. Кишинев, 1965.

4. Давыдов В.И. Основные положения и особенности Гражданского кодекса Молдавии. Кишинев: «Картя Молдовеняскэ», 1968.
5. Давыдов В.И. В.И. Ленин и развитие гражданского законодательства союзных республик. Кишинев: «Картя Молдовеняскэ», 1970.
6. Давыдов В.И. Проблемы кодификации гражданского законодательства. Кишинев: «Штиинца», 1973.
7. Комментарий к Гражданскому кодексу Молдавской ССР. Кишинев: «Картя Молдовеняскэ», 1971.
8. Научно-практический комментарий к Гражданскому кодексу Молдавской ССР. Кишинев: «Картя Молдовеняскэ», 1987.
9. Давыдов В. Законодательство о хозяйственных договорах. Кишинев: «Картя Молдовеняскэ», 1972.
10. Давыдов В.И. Хозяйственные договоры: снабжение, заготовка, торговля. Кишинев: «Картя Молдовеняскэ», 1985.
11. Давыдов В.И. Хозяйственные договоры подряда в строительстве. Кишинев: «Картя Молдовеняскэ», 1986.
12. Шварц Х.И. Правовое регулирование перевозок на автомобильном транспорте. Москва: «Юридическая литература», 1966.
13. Никитюк П.С. Жилищное право. Кишинев: «Штиинца», 1985.
14. Никитюк П.С. Наследственное право и наследственный процесс. Кишинев: «Штиинца», 1973.
15. Волчинский В.К. Неимущетвенные права хозяйственных организаций: автореферат дис. на соиск. учен. ст. к. ю. н. Москва, 1973.